

גילוי היחוד של ימי הפורים

אדר תשפ"ד

ימי הפורים אינם בטלים לעולם

ישועת פורים כוללת את כל הגאולות

בתשובת השנה חוזרים אנו לימי הפורים, כמו שנאמר במגילה "והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור". ההשפעה שצריך לקבל מהניהוג של ימי הפורים ומחשבותיו ומענייני השמחה והמשתה העולים ממנו, היא בשלימות מיוחדת שאינה נפסקת לעולם. כך למד הרמב"ם (פ"ב מהל' מגילה ה"ח) את מה שנאמר במגילה "ימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם", דאע"פ שכל ספרי הנביאים והכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, מגילת אסתר קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם. משמע מדבריו דלעתיד לבוא לא יצטרכו אל הנבואות של הנביאים, אולם מגילת אסתר תהא חיה וקיימת מצד ההלכה המיוחדת שדבריה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם. והשינוי הזה מורה כי ישועת פורים חשובה בכל הדורות, ומדגיש הרמב"ם שהיא משמעותית גם לימות המשיח. ישועת פורים אינה רק הודאה על מה שאירע עימנו בעבר, דמצינו שנחלקו בגמ' (ברכות יב:) אם גאולת מצרים נזכרת לימות המשיח או לא, דהיינו אם ניסי יצי"מ יהיו משמעותיים גם לימות המשיח, ואילו המועד של פורים יזכר גם לימות המשיח. הרי דבימי הפורים יש שורש יסודי בקשר שבינינו להקב"ה, שעומד וקיים גם עם ההארה הגדולה של הגאולה העתידה, ובכל דור ודור יש מקום לחשיבות של ימי הפורים.

קל וחומר בזמנינו שאנו מחכים לראות את ישועת ה' שיאיר לנו בתוך ההסתר, בודאי שימי הפורים משמעותיים מאוד עבורינו, ודורשים התבוננות מיוחדת מצידינו להשיג את עניינו של יום, ולעסוק בעבודה המיוחדת של ימי משתה ושמחה כראוי.

הציר המרכזי של תקופת אחשוורוש

ענייני היום הורחבו בשנים הקודמות, ונבוא לעסוק בהם כאדם האומר לחבירו נשוב ונשנה את הראשונות.

ימות אחשוורוש הם חלק משבעים שנה של גלות בבל ופרס ומדי שאחר חורבן בית ראשון, ומסתיימים בגאולה השניה. שנתיים וחצי לאחר סיפור המגילה, הגיע עת הקמת בית שני. בשנה השניה של דריש בן אחשוורוש המשיכו את בנין הבית שהחל מימות כורש ונעצר למשך י"ח שנה וי"ד שנה מתוכם הם ימות אחשוורוש, ונמצא שגאולת פורים העמידה את היסודות של גאולה שניה.

הציר המרכזי שסביבו משתה אחשוורוש והתחלפות ושתי ואסתר בהם פותחת המגילה, היה חורבן הבית. באותה העת חלפו ועברו שבעים שנה מגלות יהויכין, ואחשוורוש שמח מאד על כך שבית המקדש לא נבנה ולא תהיה גאולת בבל. הקדמונים הקדימו וגילו שעל יסוד מניעת גאולה זו עמדו המן ובניו בעצתם, ושמשי הסופר שהיה בנו של המן הוא שכתב את השטנה עם רחום בעל טעם לבטל את בנין הבית כמוזכר בספר עזרא (פ"ד). ומבאר האריז"ל (שער הכוונות דרוש חג הפורים דרוש א) שממעשה שמשי בנו של המן נודעה לנו מחשבת המן להשמיד ולהרוג ולאבד, דהכל מכוון לעכב ולמנוע גאולה שניה.

אחר שכן, מתבאר עוד דהגם שישועת ישראל בפורים ובגאולה שניה נעשתה בנס נסתר ולא ביד רמה ובגלוי, כמו שאמרו חז"ל "ראוים היו ישראל ליעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע בן נון, אלא שגרם החטא" (ברכות ד.), אעפ"כ כוללת הגאולה של פורים את כל הגאולות, הן יציאת מצרים והן קבלת התורה, ולא רק כוללת אותן בתוכה אלא מוסיפה עליהן. דהיה אפשר שלאחר שחטאו ישראל אחרי יציאת מצרים וקבלת התורה וביאת הארץ, התברר שלא הגיעו עדיין לשלימות, וכשיצאו לגלות וחזרו בתום שבעים שנה יחזרו אל הראשונות למצב הגאולה הראשונה. אכן, באופן זה הגאולות מצטרפות זו על גבי זו כטלאי ע"ג טלאי, ואין מהלך אחיד ומסודר עליו אנו נשענים. התיקון אינו יכול להיות נקודתי אלא יש צורך בתיקון השורש שגרם לכל הנפילה, בהעמדת הקשר ובבניית היסודות מחדש.

לכן, מפורש בדברי חז"ל שההבחנות של פורים שהם יסודי היום, הם כנגד המועדים דאורייתא. הגמ' (מגילה יד.) לומדת בק"ו מניסי מצרים לנס פורים דאמר' שירה - "ומה מעבדות לחירות אמרינן שירה, ממיתה לחיים לא כל שכן". ומבואר דהנס של פורים עולה בדרגה וכולל את ניסי מצרים שהוא חמור מהם, ונמצא שהמועד של פורים כולל את המועד של פסח ומעלהו בדרגה.

נאמר למשה רבינו בסנה דתכלית יציאת מצרים ע"מ שיעבדו ישראל את האלוקים על ההר הזה, והיינו דאופי היציאה ממצרים אינו לגאולה בעלמא אלא תהליך שלם של יציאה ע"מ להיכנס לעבדות ה' ולהיות עמו של הקב"ה. ובגמ' בשבת (פח.) העוסקת בענייני קבלת התורה (ואינה שייכת לפרטי שמחת פורים, אלא מגדירה את ההיסטוריה של עם ישראל) מגלה שבפורים נוסף עומק חדש בקשר של ישראל עם התורה, דקבלת התורה של יוצאי מצרים שהיתה מתוך כפיית ההר כגיגית, הגיעה עם מודעא רבה לאורייתא שבאונס ניתנה, וכך עמדה עד ימות הפורים. אולם אותו הדור של בית שני 'הדור קבלוה בימי אחשוורוש' מאהבת הנס שנעשה להם. ומאז חל שינוי באופי הקשר של ישראל לתורה, ושינוי זה נתן את אותותיו בצורה משמעותית לכל המציאות של תלמוד תורה, כמבואר בפרקי היכלות (פכ"ז) שאי אתה מוצא הדרה ויקרה כבודה וגדולתה ותפארתה של תורה אלא באנשי בית שני. אופי קבלת התורה בבית שני הוא שעומד לנו עד היום בחיבור ישראל לתורה, כמו שאמרו אנשי כנסת הגדולה - "הווי מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה" (אבות א א), והם שקבעו ברכות קדושות והבדלות, והתמסרו לעסוק בהתמסדות הנהגת התורה בישראל בימות בית שני. מה"ט לא נאמר על אנשי בית שני הלשון "על עזבם את תורת" כמו שנאמר על אנשי בית ראשון, אלא אדרבה - "מכירין אנו אותם שהיו יגעין בתורה וזהירין במצוות ובמעשרות וכל ווסת טובה היתה בהן", ולא נחרב הבית אלא בסיבת שנאת חנם (ירושלמי יומא פ"א ה"א). ונמצא שיום הפורים כולל את יום קבלת התורה ומעמיק אותו יותר לקבלה מאהבה, והתחדשות זו היא מעניינו של יום כמפורש בדרך השם (ח"ד פ"ח) וז"ל - "ופורים, לענין הצלתם של

ישראל בגלות בבל, וחזרת קבלת התורה, שחזרו וקבלו עליהם לעולם וכו"ל¹.

מחיית עמלק וביעור הרע בפורים

עמוד מרכזי של יום הפורים הוא ביעור הרע מהעולם. כאשר עניינם של ישראל אמור לעלות בעולם, מתעורר הרע כנגד ובא לעמוד ולהילחם בישראל. כך היה אחר יציאת מצרים כשכלל ישראל היו בדרך אל קבלת התורה, עמלק אינו מסוגל לקבל את המציאות של העליה של ישראל ואת הגילוי האלוקי בעולם, ובא להילחם עם ישראל בריפדים. וכך אירע גם בסוף גלות בית ראשון, עמלק בא למנוע את הגאולה, וגזר להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים ח"ו. יום הפורים הוא יום מחיית עמלק, כמפורש בגמ' בפרק בני העיר (מגילה ל) דמקדימים את קריאת פרשת זכור לפורים כדי שתקדם זכירה לעשיה. ובירושלמי (מגילה פ"א ה"ה) מובאות הבקשות ששלחה אסתר לאנשי כנסת הגדולה - "קבעוני לדורות" דהיינו קביעת ימי הפורים, וכן "כתבונני לדורות" שתהא מגילת אסתר חלק מכתבי הקודש. ונשאו ונתנו בדבר עד שהאיר הקדוש ברוך הוא את עיניהם ומצאו אותה כתובה בתורה ובנביאים ובכתובים, הדא היא דכתיב 'ויאמר ה' אל משה כתוב זאת זכרון בספר'. וא"כ הסכמת אנשי כנה"ג לקביעות יום הפורים היא מפני שיש בו מחיית עמלק כמשנ"א בפרשת בשלח. זהו ההנפק של אנשי כנה"ג בסוף המגילה - "לקיים את איגרת הפורים הזאת השנית... ומאמר אסתר קים דברי הפורים האלה ונכתב בספר" - קביעות הימים וכתובת המגילה מחמת מחיית עמלק.

הזכרנו שהיו קהילות שהדגישו את מחיית עמלק, ואף במקומותינו אריכות המגילה באה מצד מחיית עמלק שהתפרשה בה, וכן כמה דינים בקריאת המגילה כגון 'קריאתה זו הלילה', קריאה בספר בציבור וביחיד כו' וכן ילפי' בגמ' דהקורא למפרע דצריך לקרוא מתוך הספר מהיקש לזיכרון בספר - נזכרים ונעשים, הרי דהקריאה משום מחיית עמלק. וכ"כ האור שמח והמרחשת שביארו מפני מה הנשים מצוות רק בשמיית המגילה ואינן מצוות במקרא מגילה, דכל מצוותן רק מדין פרסומי ניסא ולא מדין קריאה בספר דאינן מחויבות במחיית עמלק.

ענין מחיית עמלק בקריאת המגילה הוא בגילוי המציאות של ההשגחה על ישראל ובזה מתבער הרע של עמלק שמכחיש את הגילוי של הקב"ה בתוך המציאות. דאחר שמתעורר הצד השני בעולם כנגד מה שבעולם מתגלה המציאות של ישראל כמתואר בשירת הים, ועמלק בא להילחם כדי לקרר את האמבטי ע"מ למנוע את העולם מ'ליפול' להנהגה האלוקית, באים ישראל להילחם בעמלק. וכך גם בדורו של מרדכי קודם גאולה שניה, כמו שדרשו חז"ל בספרי (הובא ברש"י ישעיה לד י) עה"פ 'מלחמה לה' בעמלק מדור דור' - "מדורו של משה לדורו של שאול ומשם לדורו של מרדכי ומשם לדורו של מלך משיחנו". מלחמת עמלק החלה ע"י יהושע והמשיכה בימי מרדכי, אך ההבדל הוא עצום שבעוד בדור הראשון נאמר 'ויחלוש יהושע', אצל מרדכי נאמר 'מכת חרב והרג ואבדן', וכמובא בתרגומים כל ההרגים במלחמה בעת שנקהלו ישראל ועמדו על נפשם, היו עמלקים.

והבאנו ראייה לדברי התרגומים, דהתורה מכנה את עמלק "ולא ירא אלוקים", והנה זה פשוט דאין הכוונה שאין בו יראת שמים כשאר הגוים שכחי אלוקים, ומי שחושב כך וודאי שלא יצא ידי חובתו שהרי אף על פלשתים נאמר "רק אין יראת אלוקים במקום הזה", ולכל הגויים אין יראת שמים. אלא וודאי יש בעמלק עומק מיוחד, שבו בזמן

שעל כל העולם נופלת אימתה ופחד וחיל אחז יושבי פלשת, בא עמלק וגם שם אינו ירא. זהו הציון והתיאור של עמלק שמגיע ממרחק להילחם מתוך דאגה על העניין האלוקי שמתפשט בעולם, ואכפת לו מכך עוד יותר מהחיים שלו עצמו וקופץ לאמבטי הרוחת. "ראשית גוים עמלק" - הוא זה שלקח את המנהיגות לעמוד כנגד ההכרה של הקב"ה בבריאה, והוא מוכן למסור את נפשו על כך אפילו כאשר במציאות מתגלה כבודו של הקב"ה.

המגילה כתובה בהשוואת העניין ליציאת מצרים, וכשם שנתעורר עמלק ובא כאשר בכל העולם נפלה אימתה ופחד בגדול זרועו של הקב"ה, כך נוקטת המגילה לשון דומה - "ורבים מעמי הארץ מתייהדים כי נפל פחד היהודים עליהם", "וכל שרי המדינות... מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם", ואף המלך גילה את רצונו שלא לתקיים הגזירה הראשונה. אעפ"כ ביום י"ג באדר שברו אויבי היהודים לשלוט על ישראל וקמו להילחם בהם, וישראל נקהלו ועמדו על נפשם ונצחום. והיא ראייה ניצחת שהיחידים המוסרים את עצמם למלחמה עם ישראל בזמן שמתגלה כבודם בעולם, אלו העמלקים שאינם מוכנים להשלים עם הגילוי האלוקי שחל בעולם.

ירושה שניה מכוה נס פורים

הנקודה הנוספת שיש בפורים שלא נתפרשה להדיא נרמזה בפורים דמוקפים יותר מפורים דפרזים, שמכוה הישועה של פורים נובעת ירושה שניה. ירושה שניה מוגדרת בתורה כמו שהקישו חז"ל בירושלמי (שבועות פ"ו ה"א) ירושה ראשונה לירושה שניה בפסוק "והביאך ה' אלוקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשתה". והירושה השניה שירשו בימי עזרא עמוקה יותר שאינה בטילה לעולם, שגם אם ישראל גולים אינה בטלה.

אלו חמש מדרגות שחלו בימי הפורים בעניין ישועת וגאולת ישראל, בהם חזרו ונתעוררו ונתעמקו הישועות של שאר הגאולות ונבנו באופן מחודש שהימים האלו אינם בטלים לעולם. וכך הדין נותן שגאולה שניה תהיה עמוקה ועליונה יותר מגאולה ראשונה.

(א) יציאת מצרים, (ב) קבלת התורה, (ג) מחית עמלק, (ד) ירושת הארץ, (ה) ימות המשיח שבהם לכו"ע מזכירים את ישועת פורים.

בפורים מתעצמים המועדים דאורייתא

עניינים אלו מיוחדים מדאורייתא למועדים שונים - הפסח מגלה את יציאת מצרים, שבועות מגלה את מתן תורה, סוכות הוא כנגד השראת השכינה, ובספר עזרא (ג ט) לאחר סיפור המגילה נאמר שלא עשו סוכות הללו מימות יהושע בן נון, ומקיש ימי ביאתם בימי עזרא לביאתם בימי יהושע בקשר מיוחד לסוכות, בהם מנהיג הקב"ה את ישראל להביאם למקומם - כל האזרח בישראל ישבו בסוכות. ובפורים נכללו כל המועדים דאורייתא ביום אחד. מדרגות אלו מחייבות עבודה רבה בימי הפורים, במשתה ושמחה ובכל מצוות היום, בהם אמורים להחיל את כל המעלות והענינים כאמור לעיל. ויש להתבונן מהו העומק שהתווסף בפורים שמסביבו עומד עיצומו של יום הפורים, וכיצד להנהיג אותו בפורים ביום אחד של משתה שיחולו כולם כראוי.

קושי בענין השכרות דפורים

שמעתי מאברך יקר שאמר שאינו מסתדר עם ימי הפורים בעניין השכרות וכדו', אמנם הוא מפורש בגמ' ובשו"ע אבל אינו מבין את הענין. הזכרנו בשנים קודמות שיש עצות מהפוסקים להקל במצות שכרות כגון שישתה יותר מכדי לימודו, ואע"פ שברמב"ם מובא

¹ הזכרתי פעם לפני אחד מאנשי המזרחי שבפורים יש קבלת התורה מאהבה, וצחק ע"כ. בתשובה לשאלתי מפני מה הוא צוחק, ענה שהם מחפשים לחבר את כל המועדים ליום העצמאות... ואנו מחברים את כל המועדים לתורה... ענית לי

שירדם מתוך שכרותו ודלא כלשון הרמ"א שכתב דמתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי, מ"מ יש מקילים באופן זה. ושמעתי ממדקדק אחד שנוהג לשנות ולישון ולהמשיך בסעודה לצאת ידי חובת עד דלא ידע כהרמ"א...

והרבה צדדים נאמרו כיצד מכניסים מצות השכרות לתוך סדר היום, אכן, נראה לחדש פטור קל מאוד, אלא דהיא קולא דאתי לידי חומרא. נאמר בגמ' (מגילה ז:) "חייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי", דהיינו ששונה על הסרגל הזה שמבחין ויודע בין ארור המן לברוך מרדכי, ומתוך ששונה מגיע ל'לא ידע'. ולפי"ז מי שמעיקרא אינו יודע ביניהם וגם אח"כ לא ידע, לכא' אינו בכלל חיוב המשתה... ממילא השונה בגלל סיבות אחרות, בוודאי אינו בכלל החיוב. אמנם קולא זו אתי לידי חומרא, שמתחילת שתייתו של אדם עליו לכוון את עצמו על המערכה של 'ידע' שמתוכה יבוא ל'לא ידע'. ולהדיא אמרו בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ז) דצריך לומר אחרי המגילה ארור המן ברוך מרדכי, ואף מהבבלי נראה שהיו גם הם רגילים בפייט הזה, והשתיה תהיה על הענין הזה.

ונמצא שצריך להבין בדעת גדולה ובחיבור נכון למה שותים, ולהתעלות מתוך השתיה ל'לא ידע'.

קלילות דקדושה בפורים

ונראה להציע את הענין עליו סובב היום ובוה יבואר מה שמרגישים שבמצוות יום הפורים יש קלילות יתירה וכמו שקוראים מקצת החכמים 'קלילות דקדושה', ואף חלוקת הצדקות נעשית לפי הסדר הזה דאין משגיחין במעוה פורים וכל הפושט יד נותנין לו. (בפשטות הצמצומים בחיפוש אחרי אביון מהודר אינו מסדר הפורים דווקא, ובאמת אפשר לקיים שניהם ולמצוא אביון מהודר וגם לקיים כל הפושט יד נותנים לו...) ואפשר להבין שמי שתכפו עליו השמחות מכל הצדדים, יגיע להתפזרות זו, אולם בוודאי יש להבין תחילה את המשמעות של פורים הכולל ומעמיד את יסודות מועדי השנה, ע"מ לבוא אל התכלית של הקירבה והגאולה השלמה מתוך הישועה של פורים.

ישראל עומדים על גילוי היחוד

הנה היסוד של כלל ישראל המתגלה בכל מועדי ישראל, ושוה לטובה בכל ימות השנה, הוא העדות שמעידים ומייחדים ואומרים פעמיים ביום - "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". אנו מכירי הייחוד ומייחדים את שמו של הקב"ה ערב ובוקר בכל יום תמיד, אולם ביחוד עצמו יש גילויים שונים. את הידיעה שה' אחד אנו בוודאי יודעים, אבל הציר המרכזי של החיים בעבודת בני האדם כפי שסידר רמח"ל בדרך השם ובדעת תבונות, הוא לעבור מהמצב של ידיעת הייחוד אל גילוי הייחוד בפועל שהוא בדרגה אחרת לגמרי. ואין הכוונה לידיעת העדות 'אתם עדי ואני א-ל', אלא שכל המציאות מתאחדת להנהגה האלוקית, כמו שמפרש רש"י בקריאת שמע (דברים יד) דאין די בכוונת הרעיון של הייחוד שהקב"ה משגיח ומנהל את כל הבריא, אלא בפירוש המילות של קריאת שמע נכללת אחדותו השלימה לעתיד לבוא. ז"ל רש"י - "ה' אחד - ה' שהוא אלוהינו עתה ולא אלוקי האומות, הוא עתיד להיות ה' אחד, שנאמר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה'", וכמו שמפרטים ומבקשים ב'על כן נקווה לך' - "להפנות אליך כל רשעי ארץ, יכירו וידעו כל יושבי תבל וכו'". זהו גילוי הייחוד שהעולם מצפה לו והולך לקראתו, שבו יראה ויתגלה בתוך המציאות שכל סדרי החיים מבוארים לפי הידיעה שכולם מתאחדים ומתחברים למלכותו של הקב"ה, מתוך הבנת משמעות המלכות וכיצד זה משליך על חייהם. זהו החזון של ישראל על המציאות של העולם והוא הבסיס של ישראל אותו משננים בוקר וערב - לא שה' שבשמים מנהיג את העולם כאחד, אלא - אחד הוא אלוהינו בשמים ובארץ. עצם הידיעה הזאת נתגלתה כבר ביציאת מצרים כמו שנאמר בספר דברים (ד לה) -

"אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלוקים אין עוד מלבדו", ולכאורה לא היה חסר מאומה במהלך הראשון בו ראו כל אפסי ארץ את ישועת אלוהינו. ובפשטות אם היינו נאחזים בגילוי הזה כראוי אחר יצי"מ לא היה צורך בגילוי נוסף, אולם מאחר והיה כישלון מצד עם ישראל כמו שאמר הנביא "על עזבם את תורת", נתברר שקבלת התורה לא היתה שלמה ואיכא מודעה רבה לאורייתא. וצריך ללמוד מה היה חסר בגילוי ההוא בו ראו את ההתערבות של הקב"ה בעולם בכוח גדול ויד חזקה, והבינו שהוא שולט על הכל כמשנ"א בחבקוק (ג ו) "הליכות עולם לו" ופירש"י "הראה להם שכל מהלכו של עולם שלו הוא". ומדוע אינו כמו גילוי הייחוד שלעתיד לבוא.

ובע"כ החיסרון היה בכך שאת ההכרה שהעולם שייך לייחודו של הקב"ה, הכירו רק יחד עם ההתערבות והנוכחות שלו בניסי יציאת מצרים. משל למה הדבר דומה, לאדם שאומר שאם נמצא החכם הזה במחיצתי הרי אני רוצה לעשות טוב ולעסוק בתורה ומצוות, אבל כשאני חוזר הביתה זה לא כך... רק אצלו יש אוירה עילאית שמביאה אותי לאור של עבודת השם בשלימות. ונמצא שהוא תלוי בגורמים מסוימים שמביאים אותו אל הדביקות בהשי"ת, ואין לו קירבת אלוקים עצמית.

לכן היתה מודעה רבה לאורייתא. בכל המהלך של יציאת מצרים יש ניסים ונפלאות, קריעת ים סוף, מתן תורה, אכילת המן ועוד, כלל ישראל נמצא במערכת של הנהגה ישירה של הקב"ה בעולם, במצב כזה של 'זור דעה' הכל ברור. ואע"פ שגם במצב הזה ניסו את הקב"ה זה עשר פעמים, אבל מ"מ היו במצב של קבלת התורה ובמהלך שמיימי. אכן, כאשר המהלך של ישראל החל להתדרדר והגיעו למצבים של כישלון והסתר, וירדו עד המקומות חשוכים של העולם הזה ו'אותותינו לא ראינו', נעמדו ישראל במציאות של התרחקות כמו שכתוב בספר שופטים ובמלכים. "הלא ממצרים העלנו ה' ועתה נטשנו ה'" (שופטים ו ג), "ואמרו על אשר עזבו את ה' אלוהיהם אשר הוציא את אבותם מארץ מצרים ויחזיקו באלוהים אחרים וישתחוו להם ויעבדום" (מלכים א ט ט). השכחה היא כלפי ה' שהוציאם ממצרים, וממילא פונים לע"ז. והם טוענים שאה"נ, יציאת מצרים היא באמת זיכרון רחוק וקשה להחזיק בו ולכן הולכים ונופלים.

לכן, בכדי להוציא את ישראל מגלות בבל צריך להתמודד עם אותו שורש של התמוטטות, שהרי גם אם יעשה שוב ניסים, הרי כשיחזרו למצב הרגיל ישובו ויפלו. אין אפשרות שהעולם יתנהל עם ניסים בקביעות דאין זה מתפקידי בנ"א. הקשר של ישראל עם הקב"ה צריך להיות אמיתי ומשולב עם החיים עצמם, וכשם שזוג נשוי אינו עורך שוב ושוב חתונה ושבע ברכות, שהרי צריך לחיות במשותף בכל חלקי החיים, כך החיים עם הקב"ה צריכים לבוא מתוך המציאות הרגילה.

הארת הפורים בגילוי היחוד

לצורך כך האיר הקב"ה בגלות בית ראשון הארה חדשה וגילוי חדש של יחודו, שאינו מופיע כהתערבות שמתערב הקב"ה בהנהגת העולם מבחוץ ע"י 'חשף ה' זרוע קדשו', ולא שלח ברק מן השמים להמן לבטל גזרתו וכדו'. ובאמת לא היה צורך אפילו באפס קצהו של מכות מצרים, אלא היה צורך לקרוא את סדר העולם מחדש בהנהגת הקב"ה בתוך הבריא הטבעית.

המגילה פותחת - "ויהי בימי אחשוורוש" ומסיימת "וישם המלך אחשוורוש מס". המאורע כולו היה תחת הסדר של אחשוורוש, כל ה'בתי תתאי' של העולם היו תחת שליטתו של מלך התאוה והחמדה, ויש לימוד מיוחד לעולם של תאוה וחמדה שמגלה את ההתגלגלות של ההשגחה גם בתוך הסדרים הללו. גם במעבר לגאולה באמצע המגילה לא היה משהו חורג מהטבע כעין יציאת מצרים, אלא הכל מתנהל בדרך הרגילה בהנהגת טבע. אפילו תוקפו של נס שמתחיל

'בלילה ההוא', שיש בו צירוף מקרים שאין כדוגמתו, אבל סו"ס הוא בתוך הנהגת העוה"ז. המגילה פורסת סדר שלם של התרחשויות המלמדים כיצד מתנהל העולם בסדרי ההסתת. לא רק 'אם אסק שמים שם אתה' - יש זמן שהארץ עולה לשמים ומשיג השגות, אלא אפילו 'אם אציעה שאול - הינך'. גם כשיורדים לשאול, גם שם ידך תנחני. יחודו של הקב"ה שהתגלה ביציאת מצרים ביד החזקה מתגלה באופי חדש שכל הבריאה עומדת לתכליתו של הקב"ה, בשביל ישראל ובשביל התורה שנקראו ראשית. אנו מבינים את המקום שלנו בעולם לפי המציאות בה העולם מתדרדר, ונמסר הכוח לעמלק שתחתיו המציאות של ישראל היא להשמיד להרוג, וההצלה ממיתה לחיים אינה מלמדת רק שלא מתנו שהרי 'ואתה מחיה את כולם', אלא נתגלה משהו עמוק מאוד שהעולם מונהג כעולמו של הקב"ה ולולא זה אין למציאות כולה חיים כלל, כל הקיום שלנו רק מצד שאנו חלקו של הקב"ה ובעולם הרחוק מה' אין לנו מקום בו.

את זה מגלה המן, וזאת דרכו של עמלק שאינו מקבל התנצרות והתחלנות וכדו' אלא רוצה ללקק דמם של ישראל, היות והם אלו שמבינים שמציאותם של ישראל היא הוכחה על ההשגחה של הקב"ה בעולם, והם מגלים את ייחודו.

גילוי יחוד במיתה עקה"ש

נשאלתי מה כוונת דברי הגמ' שכל אדם מישראל שמת עקה"ש מתכפרים לו עוונותיו, כעין שהיה בשמח"ת השנה, והרי הוא מומר. ובאמת הלבוש אומר שצריך תשובה אך הש"ך שולל את זה ומה הביאור. ונראה לבאר שבוודאי יש בזה מקצת תשובה שהרי האדם שחי בעולם רחוק מאוד אבל סו"ס נהרג על קידוש ה', וכמו שהעידו פליטי הטבח בש"ת - שלא משנה מה אדם עשה בחייו, בסוף מתו על זה שהם יהודים, ועובדה זו מגדירה את המציאות העצמית של האדם באמת.

ובמשל שאמרנו. מציאותו של האדם שנופל כשהרב שלו לא נמצא באזור, מלמדת שהוא ילד, כלומר שאינו מבין ולא מכיר מי הוא בעצמו אלא חושב שנמשך אחרי משהו אחר ולכן יש מקום שונה לעצמיות שלו. אבל עם ישראל מגלים מי הם בעצמם - 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו'. המציאות היא שאנחנו עמו של הקב"ה וזאת הגדרה מהותית שלנו, שאינה תלויה בכמות התפקוד ומה המעשה ידים שלנו, אלא מה אנו בעצם, כמו שמבין עמלק שאנחנו בכל מציאותינו בקנין הגוף שייכים לקב"ה. בדיוק ע"ז בא המן להשמיד להרוג ולאבד, בנשמה ברוח ובגופים בכל החלקים, ולכן בפורים אנחנו צריכים לגלות את השייכות השלימה שלנו להקב"ה, לא בסדרים של הרמה הגבוהה של האדם בדעתו, וגם אם רוצה האדם להראות שגם בפורים הוא בר דעת זאת הפקעה מפורים. הנקודה של היום היא שהוא שייך לקב"ה בכל הקומה, וזה הבנת היציאה ממיתה לחיים בעומק. כך גם מבאר הגר"א שבכל מצוות היום עומדים על כוחות החיים כולם, שבכולם אנו מראים שאנו שייכים להקב"ה בגוף ובממון ברוח ובנשמה.

האופי של פורים מאפשר את ההכרה בהיפוך הרע לטוב

ובאמת בכל ימות השנה אין אנו יכולים להיות קלילים באופן זה, שהרי הדעת היא המובילה וצריך להבחין בדעת טוב ורע ולהאבק על הטוב, אבל ליום אחד יש לנו בישום גדול ועניינו להראות שכל ההסתרות והמסכים שמסתירים ומטשטשים את המציאות האמיתית נקרעים ביום זה. כל הסיפורים של התאוה והחמדה מוכרים לנו ומקומם רק בסיבוב סדרי העולם כולו שעומדים לדבר אחד, והרע אינו צד שני אמיתי ואינו פרטנר להתמודדות כלל. זהו החילוק שבכל השנה אנו יודעים מה הטוב והאמת לעומת השקר והרע, לעומת פורים שאנו יודעים מי ארור ומי ברוך. היינו שברור לנו שהרע ארור ומקולל מצד עצמו, שמביא על עצמו את הכליה ואת הביטול וישוב עמלו בראשו.

גילוי הייחוד של פורים בא להראות איך כל המציאות עומדת לביטול הרע ולא רק שהוא ארור, אלא הוא מסייע לעניין הטוב וכבדיחה הכשרה של חז"ל 'גדולה הסרת טבעת', כלומר שכל הנביאים במדרגותיהם העילאיות של רוח"ק והנבואה שרוצים להרים את ישראל ולא מצליחים. אך הנשק האחרון הוא המן בן המדתא שהוא ישמש לקרב את ישראל לקב"ה כעין שאמרו חכמים (סנהדרין צ"ז): דלעת"ל מעמיד עליהם מלך קשה כהמן.

זאת ההבנה של שעת השכרות דלא ידע בין ארור כו', רק בזמן השטות והשכרות יכול להיפלט מפיו של האדם ברוך על הכל. שמכיר שכולם פועלים למטרה של הקב"ה והיא אמירה שסכנה לאומרה בזמן הדעת, היות והיא מערבבת את העבודה בדעת, אבל בזמן ביעורו וכילוי של הרע הרי הוא משמש בשביל עילוי הקדושה להביא את ישראל למוטב ולהוציאם מגלות בבל.

כך ראינו באחשוורוש שחושב שיכול לחגוג את תום השבעים שנה לעשות כרצונו, ולמעשה משמש המשתה לגמור את הנצר האחרון של בבל, וכן הוא בהמן וגזרותיו ששבו על ראשו ותלו אותו ואת בניו על העץ אשר הכין למרדכי.

ההתהפכות הזו היא ה'ונהפוך הוא' של גילוי הייחוד שמלמד איך לקרוא את העולם השפל שבו אנחנו חיים. הוא המעמיד את עצם החיים במקומם בקבלת התורה באהבה, ומלמד שאין שני צדדים בעולם, אלא 'בכל לבבך' - בשני יצריך. כך מתקיימת מחיית עמלק שלמה, בהכרה שהרע לא רלוונטי בעולם ואין לו מקום תחת השמים. מתוך כך נעמד 'יבחר לנו את נחלתנו' בקדושת המקום של ישראל, ומעתה השתנתה ההנהגה שהיתה אחרי כיבוש יהושע שאם יש גלויות שוכבשות בחזרה מישראל, הקדושה יכולה להתבטל, אבל אחרי הנהגת פורים אין הדבר כן ואין הקדושה מתבטלת לעולם.

ומבואר בגמ' הא דנחלקו אם קרייתא זו הלילא או שאומרים הלל, האם אמר' אכתי עבדי אחשוורוש אן או לא. ויש לומר דלא פליגי אלא כולם מודים שאומרים 'הללו עבדי ה' - היינו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש, וכאשר מצויים תחת אחשוורוש לא ניתן לומר הלל זה. אבל כשקוראים את המגילה מבינים שגם אם אחשוורוש הוא מלך על כל העולם, עדיין אנו עבדי ה'. המגילה היא שהופכת את המבט על העולם ומבררת שאנו שייכים להיות עבדי ה', ולכן אין אומרים הלל רגיל אלא מתוך הקריאה מתבאר העבדות והשלטון האמיתי.

זהו הגילוי שמאיר במיוחד בפורים ועדיין יש לנו את הפסח כו' בכל ההתמודדויות אבל צריך לאחוז את הנקודה שהיא מעין השחוק שלעתיד לבוא ולכן משתמשת המגילה בלשון ההיפוך שלעת"ל שבו הרעה נהפכת לטובה ונהפך היום שלנו ופור המן נהפך לפורינו. רואים אנו 'ויהפוך ה' לך את הקללה לברכה כי אהבת ה' אלוקיך', וזה רמז שגם אותה הקללה של ארור המן שמתחילים עימה בתחילת היום אחר קריאת המגילה, מקבלת משמעות חדשה כשמגיעים אח"כ ל'עד דלא ידע' ומתגלה אהבת המישרים של הקב"ה, וכך הרע מצטרף בע"כ לברכת ישראל.

ונזכה שמתוך ההארה וההכרה הקרובה של ימי הפורים שמחילים עם יין ומשתה, דבפורים מתגלה האחיזה השלימה והרצון בקרבת ה' בכל המצבים שלנו, וכך מבטאים את הישועה הגדולה של היום הזה - נזכה לראות את ההיפוך של השחוק הגדול שלעתיד לבוא. וכמו שאומר הרמח"ל שהשחוק שלעת"ל עומד בדרך זו של החזרת הרעה לטובה ועליו נאמר 'אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רינה'. ונראה בישועת ה', במלכותו השלימה ובגילוי יחודו המקיף את כל העולם והופך את כל הבריאה למקצב אחד - 'והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד"בב"א.